

STUDIUL A TREI CRANII FRAGMENTARE DE TAURINE (BOS TAURUS) PROVENITE DIN AȘEZAREA DACICĂ DE LA RĂCĂTAU (JUD. BACĂU)

de SERGIU HAIMOVICI

Într-un studiu recent am pus în evidență care sînt caracteristicile morfologice ale taurinelor crescute de către geto-daci, luînd în considerație materialul osteologic provenit din 11 stațiuni¹. Totuși penuria materialului reprezentînd craniul și chiar coarnele, care se știe că are o importanță de prim ordin în stabilirea caracterelor tipologice ne-a făcut să nu putem executa o conturare cu totul precisă a acestora. De aceea considerăm că este bine să descriem un număr de trei cranii (neurocranii) fragmentare, toate reprezentînd și coarne², care ne-au fost puse la dispoziție de către V. Căpitanu, provenite din săpăturile executate în cetatea dacică de la Răcătau, fapt pentru care îi mulțumim. Deși craniile sînt fragmentare, întrucît reprezintă și ele tot resturi menajere, ca aproape întreaga enormitate a materialului faunistic găsit în stațiune, din cadrul căreia au fost tocmai selecționate, nereprezentînd astfel exact — statistic vorbind — caracteristicile morfologice ale cornutelor mari crescute de geto-daci, ele vor aduce totuși o serie de precizări pentru mai buna conturare a acestor caracteristici.

Craniile pe care le prezentăm au fost numerotate convențional cu cifrele 1, 2, 3, pentru a putea fi ușor deosebite la descifrare. S-au executat la ele măsurătorile posibile pentru a avea la dispoziție și caracterele biometrice pe lângă cele somatoscopice. Menționăm că el provin de la indivizi maturi, care, cu excepția lui 2, au toate suturile obliterate.

MASURATORILE EXECUTATE PE CELE TREI CRANII (în mm)

	1	2	3
1. Lărgimea maximă a craniului (Ect.-Ect.)		252	188
2. Lărgimea minimă a frunții (înapoia orbitelor)	—	212	142
3. Lărgimea minimă între procesele cornuale	260)	223	140
4. Lărgimea minimă în dreptul foselor temporale	184	132	117

1. S. Haimovici, *Thraco Dacia*, VIII, 1-2, 1987, p. 145-147 și tab. 1.

2. Precizăm că sub denumirea de coarne, pentru ușurință, înțelegem în realitate procesele cornuale, adică cepul sau pivotul osos, singurul care se păstrează, întrucît porțiunea cornoasă, adică cornul propriu-zis, care poate avea chiar caracteristici morfologice diferite față de pivotul osos, putrezește cu timpul, după acoperirea cu pămînt.

5. Lărgimea mastoidiană (Ot.—Ot.)	242	186	148
6. Lărgimea deasupra apofizelor jugulare	187	149	(118)
7. Lărgimea deasupra condililor occipitali	118	104	86
8. Lărgimea maximă a găurii occipitale	44	41	35
9. Înălțimea maximă a regiunii posterioare a craniului (Ba. — punctul cel mai înalt al liniei intercornuale)	168	138	138
10. Înălțimea maximă a găurii occipitale	47	41	35
Indice $\frac{9 \times 100}{5}$	69,42	74,19	93,24
11. Lungimea cornului pe marea curbură	—	163	(130)
12. Circumferința cornului la bază	255	160	123
13. Diametrul mare al bazei	84	53	42
14. Diametrul mare la 5 cm. de bază	76	43	34
15. Diametrul mic al bazei	76	49	30

Craniul nr. 1

Reprezintă o parte a neurocraniului, la care există doar porțiunea posterioară a frontalului și cornul drept, cât și întreaga regiune nucală; cornul stâng a fost îndepărtat împreună cu o mică parte a frontalului, păstrându-se latero posterior foarte puțin din pivotul său, încît s-a putut afla, cu aproximație, lărgimea intercornuală. Partea anterioară a frontalului este plană, pe linia mediană chiar ușor adîncită, iar ceva mai posterior ea se bombează doar extrem de slab median, rămînînd sub această formă și la nivelul spațiului intercornual, încît între regiunea frontală și cea nucală există un unghi dietdru; regiunea nucală apare perfect plană și relativ joasă, creasta nucală și protuberanța occipitală fiind foarte marcate. Pedicelul cornului este relativ scurt, fosa temporală de dinapoia sa adîncă și îngustă. Cornul, a cărui bază este situată în același plan cu frontalul, se îndreaptă lateral și se curbează ușor în sus; vârful este rupt încît nu-i putem cunoaște lungimea.

Întregul craniu apare masiv, mare, cu reliefurile pronunțate; cornul este și el masiv, dimensional ajungînd chiar dincolo de limita inferioară de variație pentru procesele cornuale de *Bos primigenius*. Este posibil că respectivul craniu să aparțină unei femele de bour, dar totodată el ar putea proveni de la un mascul de *Bos taurus*, în acest din urmă caz reprezentînd un exemplar foarte caracteristic pentru așa zisul tip „primigenius”. Facem remarca că în materialul osos din așezările geto dace, studiat de noi, am pus în evidență, relativ rar, un asemenea tip³, considerînd, în special, dimensiunile coarnelor dar și unele resturi de craniu. Deasemenea faptul că este posibil ca unele fragmente de craniu și chiar de coarne, mai ales nemăsurabile, atribuite lui *Bos taurus* să aparțină în realitate unor femele de *Bos primigenius*, strămoșul taurinelor.

3. Vezi lucrarea de la nota 1.

Cranii nr. 2

Acesta este alcătuit deasemenea dintr-o porțiune a neurocraniului, avînd frontalul aproape în întregime sa ; el prezintă spre partea posterioară, pe mijloc, o puternică discontinuitate datorată acțiunii umane și executată cu cea mai mare probabilitate în scopul scoaterii encefalului pentru a fi folosit ca aliment ; probabil că în urma presiunii exercitate de unealta cu care s-a operat, sutura interfrontală și cea frontoparietală au fost lărgite mult, oasele apărînd ușor îndepărtate între ele (individul respectiv abia ajunsese la maturitate, suturile nefiind obliterate). Ambele coarne s-au păstrat întregi. În partea sa cea mai anterioară, la nivelul suturii cu nazalul, frontalul apare aproape plan, chiar foarte slab adîncit pe linia mediană, dar apoi el se bombează foarte ușor, avînd la nivelul liniei intercornuale doar o mică convexitate, încît unghiul dietdru format între regiunea frontală și cea nucală poate fi socotit ca drept și nu obtuz. Orbitalele apar oarecum proeminente datorită îngustării puternice a frunții înapoia lor. Regiunea nucală este foarte ușor escavată și o putem considera ca joasă, relieful acesteia apărînd relativ marcat. Pedicelul cornului este foarte bine conturat, aceasta și datorită îngustării frunții ; fosa temporală apare oarecum largă. Cornul este mic și gracil ; baza sa se găsește situată în același plan cu frontalul, dar imediat el se apleacă puțin în jos, îndreptîndu-se ușor spre înapoi, ca apoi să-și schimbe aproape imperceptibil direcția spre înainte și evident în sus, el rămînînd totuși într-o poziție relativ laterală față de planul sagital.

Cranii poate fi socotit mare, mai puțin masiv decît precedentul, dar totuși cu reliefurile marcate. El se depărtează în unele privințe de cel al tipului „primigenius“. Cornul însă, mai ales prin dimensiuni, se încadrează perfect la tipul „brachyceros“. Astfel exemplarul are caractere amestecate, încît dacă am avea la dispoziție, fie doar craniul, fie doar cornul, l-am încadra ușor la un tip sau altul. El reprezintă precis un *Bos taurus* și este foarte probabil un mascul, nu un castrat. Facem mențiunea că prin mărimea sa el întrece, în medie, vitele geco-dacilor și s-ar putea să reprezinte un individ alohton, adică un taurin din cadrul cornutelor mari crescute de romani, care a ajuns în cirezile locuitorilor de la Răcătau.

CRANIUL NR. 3

Este reprezentat tot printr-o parte din neurocraniu (fiind reconstituit din mai multe fragmente). De la început trebuie să spunem că acesta este mic și gracil. Frontalul apare deasemenea aproape în întregime sa, iar în partea dreaptă s-a putut contura și orbita ; unul dintre coarne — cel drept — se poate considera ca întreg. În porțiunea sa cea mai anterioară frontalul este plan, dar apoi el se ridică din ce în ce mai mult, mai ales în partea sa mediană, încît linia intercornuală apare puternic bombată, existînd o convexitate foarte caracteristică, care face să se înalțe mult regiunea nucală. Orbitalele nu sînt proeminente, îngustarea

frunții posterioară lor, fiind foarte moderată; datorită acestui fapt nici pedirele coarnelor nu apar decât slab marcate. Fosa temporală este largă și puțin adincă. Regiunea nucală cu aspect oarecum plan, și cu relieful doar ușor marcate, are înălțimea aproape egală cu lărgimea, ca urmare a convexității puternice a liniei intercornuale. Coarnele sînt gracile și mici. Baza este situată în plan cu frontalul, cornul situat lateral, menținându-se toată vremea în același plan; el se îndreaptă mai întii ușor înapoi și apoi se întoarce spre înainte, existînd o curbura largă cu concavitatea îndreptată anterior.

Acest craniu are toate caracteristicile de „brachyceros“ putînd fi socotit ca un etalon al acestui tip. El aparține unei femele de *Bos taurus* și probabil că în conturarea caracterelor brachycere intervine și dimorfismul sexual, femelele avîndu-le mai bine conturate. În materialul aparținînd taurinelor din stațiunile geto-dace studiat de noi, considerînd fragmente de craniu și coarne, acest tip apare frecvent⁴; s-ar putea ca această frecvență înaltă să se datoreze și faptului că în cirezile cu indivizi adulți și maturi, pe care le posedau geto-dacii, predominau, așa cum am văzut, femelele⁵.

În concluzie avînd în vedere cele trei cranii descrise putem vorbi de taurine cu caractere heterogene, neomogenitatea fiind, pe deoparte, intrinsecă, caracteristică, așa cum se știe formelor primitive, neameliorate, iar pe de altă parte datorîndu-se eventual prezenței unor alohtoni cît și faptului că în cadrul cornutelor mari domestice se pot include, fără voie, resturi aparținînd femelelor de *Bos primigenius*, limita dimensională dintre *Bos taurus* și strămoșul său sălbatic fiind precisă.

L'ÉTUDE DE TROIS CRÂNES FRAGMENTAIRES DE TAURINS (*BOS TAURUS*) PROVENUS DE L'ÉTABLISSEMENT DACE DE RĂCĂȚĂU (DÉPART. DE BACĂU)

Résumé

On a étudié du point de vue somatoscopique et biométrique trois (néuro) crânes fragmentaires et on a fait quelques considérations sur les caractéristiques des taurins des geto-daces.

EXPLICAȚIA FIGURILOR

Planșa I. 1-Craniul 1. Planșa II. 2-Craniul 2. Planșa III. 3-Craniul 3.

LEGENDES DES FIGURES

Planche I. 1-Crâne 1. Planche II. 2-Crâne 2. Planche III. 3-Crâne 3.

4. Vezi lucrarea de la nota 1.

5. Ibid.